

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 316.455.482:355.01

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.41>

Наталія Валеріївна Бобро,

кандидат соціологічних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кафедра соціальних та економічних дисциплін (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0002-8350-3695>,

e-mail: natashabobro73@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Розглянуто поняття «гібридна війна» та її структурні елементи, до яких запропоновано додати ментальну складову. Показано, що в процесі її проведення застосовують такий гібридний засіб, як специфічний інструмент забезпечення успіху військового втручання. Показано, що ментальна війна – це війна цивілізаційна, тобто результатом такої війни є знищення окремої цивілізації як певного укладу економічного, політичного, культурного, духовного життя. Окреслено соціально-психологічні особливості ведення ментальної війни проти України країною-агресором – російською федерацією. Запропоновано авторське визначення поняття «ментальна війна».

Ключові слова: гібридна війна, менталітет, ментальність, ментальна війна, соціально-психологічні особливості.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Відверта агресивна, мілітарна фаза війни проти України, як відомо, розв'язана російською федерацією 24 лютого 2022 року. Однак сама війна, яка має всі ознаки гібридної, почалася набагато раніше – з часів розпаду СРСР, коли Україна проголосила незалежність і вийшла з-під російського контролю. Проте росія не змирилася з незалежним статусом України і для реалізації власних стратегічних цілей системно застосовувала всі можливі інструменти прямого та опосередкованого впливу для встановлення контролю над важливими сферами суспільного життя в Україні. Практика показує, що такими інструментами є:

а) інформаційний. У контексті гібридної війни росії проти України інформаційні технології є ефективним засобом масової маніпуляції суспільною свідомістю. Ми були свідками того, як ворог задовго до повномасштабного вторгнення проводив численні інформаційно-

психологічні операції, спрямовані на українське населення, як-от: використовував інформаційні атаки для дестабілізації внутрішньо-політичної ситуації в Україні, підриву довіри до владних інституцій та Збройних Сил, поширював велику кількість проросійської пропаганди як ззовні, так і всередині України, нав'язував ідеологію «руського миру», всіляко підживлював сепаратистські настрої;

б) військовий. Протягом тривалого часу росія готувалася до військової агресії. На початку 2014 року з боку російських гібридних диверсійних груп були проведені загарбницькі дії щодо території України: анексія українського Криму та захоплення його ресурсів, а пізніше взяття під російський контроль значної частини Донецької та Луганської областей, формування на цих територіях квазімілітарних сепаратистських угруповань, фінансованих російською владою та контрольованих російськими бойовиками. Мета росії є очевидно: агресивно завоювати територію України, яка, на її думку, належить до сфери її геополітичного положення. Для цього рф використовує широкий арсенал способів: проведення інформаційно-психологічних операцій, відкрите військове втручання, провокація громадянських конфліктів, використання економічного тиску, політичний шантаж, терористичні методи, поширення пропаганди;

в) мовний. Значна частина представників проросійських партій і рухів в Україні роздмухували штучну проблему щодо утиску російськомовного населення з вимогою надання російській мові офіційного державного статусу (особливо це питання мусувалося під час проведення виборчих кампаній);

г) культурний. Із часів незалежності України росія нав'язувала свої культурні цінності та наративи через культурно-розважальні заходи, організовані орієнтованими на росію громадськими об'єднаннями та організаціями, розповсюдження російськомовної друкованої літератури, художні колективи, окремих діячів культури, кіноіндустрію, шоу-бізнес, які міцно вкоренилися в національну свідомість і вплинули на культурний код українців. Робилися спроби переписати українську історію, створити спільний шкільний підручник історії, де історія України розглядалася б у вигідному для росії ракурсі, привласнювалася українська культурна спадщина;

г) економічний. Поступове закриття російських ринків для української продукції, збільшення цін на російські енергоносії – все це всіляко сприяло погіршенню економічної ситуації в Україні з метою зростання невдоволення населення до дій влади;

д) духовно-релігійний. Враховуючи той факт, що значна частина українців живе активним релігійним життям, росія після розпаду СРСР намагалася через московську православну церкву контролювати українських вірян, зокрема російськомовних, і впливати через

священнослужителів, православні об'єднання, релігійні школи. У зв'язку зі становленням незалежної Української православної церкви неодноразово робилися й робляться зараз спроби спровокувати в Україні релігійні конфлікти.

Отже, зауважимо, що перелік розглянутих інструментів не є остаточним і залишається відкритим, оскільки з метою подальшого уточнення деталей дослідники можуть поєднувати, обмежувати або збільшувати їхню кількість. Враховуючи зазначене вище, можна сказати, що всі подібного роду дії розпочали гібридну війну росії проти України, яку спочатку всерйоз мало хто сприймав і розумів. Наскільки росія є страшною загрозою не лише для українського суспільства, а й для інших країн світу стало зрозуміло лише тепер.

У зв'язку із цим постає питання про розкриття сутності поняття «гібридна війна». Гібридна війна в загальному розумінні – це поєднання в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму, кібервійни, торговельних війн, патентних війн, реваншистських рухів, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, військових навчань, переселення, впливу на громадську думку, злочинних актів цензури. Основним інструментом гібридної війни є створення державою-агресором у державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які, зрештою, досягаються війною¹. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що військові й невійськові тактики ведення гібридної війни застосовують у воєнних цілях та використовують як зброю, спрямовану на досягнення певних зовнішньополітичних цілей та впливу на свідомість як окремої людини, спільноти, так і ментальні особливості всієї нації країни, яка зазнала нападу. А це так само означає, що має місце війна ментальна, яка є невід'ємною складовою гібридної війни. Отже, актуалізуються питання про необхідність аналізу ментальної складової російсько-української гібридної війни.

Стан дослідження проблеми

За результатами аналізу наукових джерел вивченням гібридної війни займалися і займаються відомі як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких І. Рущенко, В. Горбулін, В. Андрущенко, М. Требін, П. Щипанський, С. Сегеда, О. Покотило, У. Немета, Н. Фрейер, Д. Кілкален, Ф. Хоффман та ін. Наше дослідження є продовженням вже наявних наукових праць, що в сукупності становлять єдину теорію війни.

¹ Гібридна війна // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гібридна_війна (дата звернення: 29.04.2024).

Вивченню аспектів менталітету (на якому базується поняття «ментальна війна») присвячені численні роботи в галузі соціології, політології, культурології, етносоціології, філософії. Так, окремі підходи до розуміння сутності менталітету, його функцій, складових, форм були досліджені у працях таких науковців, як С. Скуріхін, О. Козлова, Ю. Візниця, І. Федорченко, І. Скринник, В. Гаврилюк, Р. Петрів, М. Троцько та ін.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз соціально-психологічних особливостей ментальної війни як складової гібридної війни, що ведеться країною-агресором проти України. З урахуванням визначеної мети поставлено такі *завдання*: 1) розглянути в науковому дискурсі поняття «гібридна війна» та подати його структурні елементи; 2) визначити змістовну сутність поняття «ментальна війна» та проаналізувати його соціально-психологічні особливості; 3) дослідити роль і місце ментальної війни в сучасній гібридній війні; 4) виробити рекомендації щодо засобів і методів протидії ментальній агресії.

Наукова новизна дослідження

Розглянуто роль і місце ментальної складової в гібридній російській агресії. Проаналізовано соціально-психологічні особливості ведення ментальної війни. Визначено елементи протидії ментальній агресії проти народу України.

Виклад основного матеріалу

Узагальнений теоретичний аналіз поглядів науковців на природу та характер сучасних війн вказує на наявність їх різних класифікацій. Так, війни поділяються за: 1) цілями – визвольні (вітчизняна) і загарбницькі; 2) вектором розгортання – оборонні й наступальні; 3) масштабами – світові, регіональні, локальні, громадянські; 4) способом ведення воєнних дій – маневрені, позиційні та дистанційні; 5) етичною складовою – справедливі (національно-визвольні, антиколоніальні, індивідуальні або колективна самооборона) та несправедливі (загарбницькі); 6) рівнем розвитку сторін протистояння – симетричні, асиметричні; 7) наявністю прямого військового протистояння – «холодні» і «гарячі»; 8) ландшафтом ведення бойових дій – наземні, морські, повітряні, космічні; 9) засобами ведення збройної боротьби – ядерні, конвенційні (звичайні), хімічні, біологічні, бактеріологічні, геофізичні, інформаційні, зокрема війна в кіберпросторі; 10) тривалістю – затяжні й швидкоплинні; 11) складом сторін протистояння – двосторонні, блокові, коаліційні; 12) ступенем залучення ресурсів та методів боротьби – обмежені й тотальні [1]. Отже, у наведеній класифікації гібридна війна як окремий специфічний вид війни не зазначена, проте сама вона у XXI столітті є однією з найпоширеніших. Тому,

аналізуючи оцінки сучасної агресії російської федерації, хотілося б звернутися до змістовної сутності таких понять, як «гібридна війна», «гібридний конфлікт», «гібридна агресія», оскільки в переважній більшості публікацій вони, на наш погляд, неправомірно ототожнюються.

Розмірковуючи про особливості форм і засобів ведення гібридної війни, не можна не згадати російську «доктрину Герасимова». Російський генерал В. Герасимов не лише теоретично розробляв концепцію гібридної війни, а й спробував реалізувати її у практичній площині в процесі планування та ведення загарбницької війни проти України. У своєму виступі перед офіцерами російської академії військових наук у 2013 році [2] генерал В. Герасимов виклав погляд на особливості ведення сучасних війн. Він зазначив, що на початку ХХІ століття правила війни змінилися. Сьогодні для ефективного ведення війни необхідно поєднувати невійськові методи (партизанська війна, колаборанство, кібероперації, дезінформація, створення незаконних збройних формувань, погрози, захоплення територій пропаганда тощо) з військовими. Зараз ворог веде війну проти України відповідно до положень цієї доктрини. Яскравим втіленням цих положень є війна на Донбасі (2014), яка відбувається в гібридній формі й характеризується тим, що нападник не вдавався до традиційного безпосереднього вторгнення, а пригнічував свого опонента, використовуючи поєднання прихованих операцій, диверсій тощо, а також надаючи всебічну підтримку сепаратистам (терористам), що діють на міжнародно визнаній суверенній території України. Проте зауважимо, що протягом двох років українські військові, спираючись, зокрема, й на наукові дослідження, вдосконалюють за різними напрямками методи ведення війни, які ефективно протидіють російському терору й агресії.

У сучасному науковому дискурсі, попри те, що феномен гібридної війни став об'єктом інтересу багатьох учених із різних галузей науки, загальноприйнятого визначення поняття «гібридна війна» наразі не сформувалось. На думку Б. Парахонського і Г. Яворської, гібридна війна – це глобальне протистояння, що виникає в умовах нових принципів геополітичного устрою, який визначається «внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності, де панує закон і міжнародне право і сферою невизначеності, яка характеризується зневагою до закону, численними локальними конфліктами» [3].

Автори колективної монографії «Світова гібридна війна: український фронт» гібридну війну розглядають у контексті системної кризи світової безпеки, а сам її феномен – як новітній вид глобального протистояння [4].

Український науковець, доктор соціологічних наук І. Рущенко в монографії «Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога»

підсумував багаторічний власний досвід соціолога та кримінолога в дослідженні російсько-української гібридної війни. За словами вченого, «сьогодні людство вперше зустрічається з технологіями, покликаними зруйнувати сталий соціальний порядок, не використовуючи традиційних методів. До таких методів відносяться економічна, торгівельна, енергетична, інформаційна, кібернетична та інші форми боротьби. Тобто це такі форми протистояння, які не відбуваються на полі бою або театрі воєнних дій, але мають фатальні наслідки для країни, що обрана жертвою агресії» [5]. Тож гібридну війну можна розглядати як явище, що поєднує широкий спектр традиційних і нетрадиційних інструментів (мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних, ядерного шантажу) з одночасним залученням у конфлікт населення, яке проживає на охопленій війною території, та уведенням в оману міжнародної спільноти з метою бажаного її впливу на зазначений конфлікт.

Вітчизняні дослідники С. Ткаченко і А. Дядін визначають гібридну війну як «спрямовані на досягнення певної мети дії за допомогою інформаційних, електронних, кібернетичних операцій, у поєднанні з діями збройних сил, спеціальних служб і інтенсивним економічним тиском. Складовими гібридної війни вважають: 1) економічну; 2) дипломатичну; 3) інформаційну» [6, с. 128]. Науковці дійшли важливого для нашого дослідження висновку, що «обиватель не розуміє суті всього того, що відбувається: звідки та від кого походить загроза, як вона виявляється, чим і як їй протистояти» [6, с. 128].

Ґрунтовне пояснення гібридного конфлікту надав український учений О. Курбан, який пояснив, що гібридний конфлікт – це поняття геополітичного рівня. На «тактичному (міждержавному або внутрішньополітичному) рівні гібридний конфлікт можна представити у двох проявах – гібридна агресія й гібридна війна» [7, с. 107]. Гібридний конфлікт має пряме відношення до питань міжнародної політики, зокрема до протистоянь військово-політичних союзів, економічних альянсів країн та транснаціональних корпорацій. Щодо гібридної агресії вчений пояснив, що це є «інтегрований вплив деструктивного характеру, який сторона, яка нападає, застосовує щодо своєї жертви без рівнозначної відповідної реакції», а гібридна війна являє собою «процес відкритого протиборства між окремими суб'єктами, країнами – учасниками конфлікту, з використанням інтегрованих інструментів прямого й опосередкованого впливу» [7, с. 108]. При цьому під інтегрованими інструментами прямого впливу вчений розуміє використання збройних сил у протистоянні між цими суб'єктами з метою отримання переваги. Осмислюючи сутність гібридних конфліктів, О. Курбан зазначає, що основними сферами, де вони відбуваються, є: 1) економічна; 2) суспільно-політична; 3) внутрішньодержавна;

4) міжнародна; 5) інформаційна; 6) культурна; 7) військова [7, с. 109]. Отже, вчений до переліку основних сфер додає і військову. Але особливе значення в контексті досліджуваної тематики мають культурна та інформаційна сфери, бо саме вони здійснюють найбільший вплив на менталітет нації, тобто є проявом ментальної війни.

На нашу думку, для того, щоб виокремити особливості саме ментальної війни, варто розглянути зміст поняття «менталітет». При зверненні до праці вітчизняної дослідниці М. Троцько можна вгледіти цікаву ідею вченої, яка розглядає не просто поняття «менталітет», а адаптує його щодо нації: «Менталітет – це так звана специфіка світосприйняття та світотлумачення, властива конкретному народові. І кожна нація – це свого роду індивідуальність, жива цілісність, головними ознаками якої є особливості психічного складу і типів мислення. Історія кожного народу є результатом взаємодії змінного соціального середовища і відносно незмінного складу духовного світу цього народу» [8].

У Психологічній енциклопедії наводиться таке визначення менталітету: «Це внутрішній світ, система переконань, цінностей, традицій і ставлення, які формуються в результаті взаємодії особистості зі своїм оточенням. Менталітет є важливим фактором, що впливає на поведінку і сприйняття світу кожної індивідуальної людини. Він визначає, як ми розуміємо інформацію, яка нам постачається, як ми спілкуємося з іншими людьми та які цінності ми вважаємо важливими»¹.

В Енциклопедії історії України знаходимо такий опис категорії ментальності (менталітету) – це «сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок свідомості, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тої або іншої культурної спільноти. Як будь-який соціальний феномен, ментальності історично мінливі, але зміни в них відбуваються дуже повільно» [9]. Тобто в цьому визначенні ототожнюються поняття «менталітет» і «ментальність», що можна зустріти дуже часто в науковій літературі. Надалі ми не будемо сперечатися з таким поглядом на ці поняття.

Оскільки в попередньому визначенні зазначається, що ментальності є історично мінливими, то далі нам слід розглянути поняття «ментальність в історії», яке Вікіпедія визначає в такий спосіб: «Ментальність в історії – комплекс уявлень про навколишній світ, притаманних людям певної епохи чи певної соціальної групи, який зумовлює їхню неусвідомлену поведінку. Знання ментальності певної спільноти, оперте на вивченні масових і повторюваних феноменів,

¹ Менталітет це // Український психологічний ХАБ : сайт. URL: <https://www.psykholoh.com/post/менталітет-це> (дата звернення: 29.04.2024).

дає змогу історикам моделювати “колективний портрет” цієї спільноти, а відтак – пояснювати специфіку перебігу її історії, вірування, колективні фобії тощо»¹. З останнього визначення цілком логічно випливає: якщо вивчення менталітету певної спільноти (у нашому випадку української нації) дає змогу історикам змоделювати колективний портрет цієї спільноти, то таку ж саму змогу це вивчення дає військовим країни-агресора розробляти засоби й напрями впливу на менталітет населення країни в процесі ведення ментальної війни.

Що ж таке ментальна війна і які цілі та ознаки вона має?

Осмислюючи сутність ментальної війни, яку росія веде проти України, вітчизняні науковці В. Денисенко і С. Громенко надали своє визначення цьому новому виду гібридної війни: «скоординована сукупність різного масштабу дій та операцій, спрямованих на “окупацію” свідомості супротивника з метою паралічу його волі, зміни індивідуальної та масової свідомості населення для деморалізації армії та суспільства, знищення духовно-моральних цінностей, традицій та культурно-історичних засад держави, “стирання” національної ідентичності народу» [10]. Звичайно, ментальна війна стала можливою завдяки техніко-технологічному рівню розвитку сучасного інформаційного середовища – новій зброї масового ураження ментальної дії, спрямованої на свідомість людей та соціальних груп за допомогою корекції інформаційного поля, нав'язування країною-агресором своєї волі, ідей, вірувань та прямої дезінформації. До певної міри можна стверджувати, що «холодна війна» між Радянським Союзом і колективним Заходом теж була ментальною, а її результатом стало зникнення радянської держави зі світової мапи. Цікавим також у цьому визначенні є те, що ментальна війна – це війна цивілізаційна, тобто результатом такої війни є знищення окремої цивілізації як певного укладу економічного, політичного, культурного, духовного життя. Отже, виходячи з цього, можна зробити висновок, що в процесі ментальної війни проти України ворог ставить собі за мету вплинути на свідомість населення й поступово знищити незалежну державу, українську націю й українську цивілізацію в цілому та привласнити її історичну спадщину. Для нашого дослідження це дуже тривожний висновок, тому постає питання, як цьому протистояти.

Доволі повну відповідь на це питання можна надати тільки після аналізу соціально-психологічних особливостей ментальної війни проти України, бо саме ці особливості й будуть, на нашу думку, використовуватися країною-агресором.

¹ Історичний менталітет // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Історичний_менталітет (дата звернення: 29.04.2024).

На підставі вивчення та порівняння думок різних фахівців у галузі ментальної війни ми окреслили такі її особливості:

1) ментальна війна проти України відбувається за наявності військової складової гібридної війни [7]. Отже, можна констатувати, що це ускладнює ведення ментальної війни для країни-агресора, оскільки її розмови про єдиний, братній народ базуються на власних концептуальних та ідеологічних засадах, які не поділяються українською спільнотою;

2) ведення бойових дій на території України з метою знищення держави як суб'єкта міжнародних відносин, що засуджується багатьма державами світу, зокрема державами та лідерами, які поважають міжнародне право та надають нам свою допомогу. На цьому фоні виправдовуючи свою агресію і вторгнення дуже важко обґрунтувати пересічному українцю та міжнародній спільноті справжні причини розв'язання цієї війни, а отже, вплинути на їхню свідомість;

3) сьогодні минуло більше 30 років від того часу, як Україна здобула незалежність. За цей час виросло покоління українців, вихованих на єдиних суспільно-державних (національних) цінностях, принципах любові до власної держави й гордості за неї, її історію, мову, традиції, турботи про благо свого народу, усвідомлення громадянського обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності та незалежності держави. Усі ці складові напряму мають відношення до психологічних процесів самоідентифікації, пам'яті й осмислення людини, тобто пов'язані з формуванням національної, історичної та етнічної ідентичності.

На нашу думку, це є важливим, оскільки сьогодні українці потерпають від одного з найбільших викликів, які може переживати нація й людина, – війни, зокрема війни ментальної. Ми живемо в умовах повномасштабної війни третій рік, і вона істотно вплинула на свідомість українців, трансформувала систему цінностей. Попри те, що в нашому суспільстві є представники покоління, які були свідками попередньої війни, з радянськими пропагандистськими лозунгами про єдність і братерство народів колишнього СРСР (це мала за кількістю населення група і вони поважного віку), для всіх інших громадян нашої держави це перша в житті війна, перший досвід жити на війні та під час війни. Отже, поведінка людини, сприймання нею інформації можуть бути різними. Головним є те, щоб ми мали можливість протидіяти ментальній агресії ворога за допомогою системних заходів та ефективних засобів, а також наступальних дій на фронті ментальної війни, розв'язаної російським ворогом проти українського суспільства;

4) сучасна ментальна війна проти нашої країни ведеться за допомогою гібридних інформаційних технологій, які легко впливають на

свідомість населення, маніпулюють нею. Саме інформаційна діяльність як складова гібридної війни передбачає масований психологічний вплив на емоційний стан людини, донесення спотвореної інформації до населення країни;

5) значна частина українців, рятуючись від війни, мігрувала до більш безпечних європейських країн. Існують підстави вважати, що країни, в яких перебувають наші люди, блокують одіозні російські телеканали з пропагандистською та фейковою інформацією про війну. Таким чином, можна стверджувати, що ця частина українського населення перебуває у відносній інформаційній безпеці, що також впливає на перебіг ментальної війни;

6) масовані ракетні удари по критичній інфраструктурі, технологічним та соціальним об'єктам України і, як наслідок, руйнування та пошкодження майна, загибель (поранення) мирного населення, вимкнення світла, тепла, водопостачання, евакуація тощо – все це негативно впливає на емоційно-психологічний стан населення. Це також психологічна складова ментальної війни.

Враховуючи особливості гібридної війни та її компонентів, сформуємо рекомендації щодо протидії гібридній агресії ворога, який намагається руйнувати та змінювати на власну користь менталітет українців.

1. За аналогією зі Сполученими Штатами Америки, де діє Інститут вивчення війни (ISW), створити національний інститут вивчення війни, де, крім всього іншого, системно досліджувалася би проблематика й ментальної війни.

2. Російська збройна агресія проти України завдала масштабних збитків гуманітарній сфері країни. Пропонуємо створити власну концепцію гуманітарної політики з урахуванням викликів ментальної війни рф проти України.

3. Враховуючи особливості гібридної війни, а також її складові, розробити власну стратегію протидії гібридній й ментальній агресії.

4. Актуалізувати та осучаснити інформаційно-просвітницьку роботу з населенням у напрямі протидії гібридній агресії, підтримки ментального здоров'я.

Висновки

Проведений аналіз дозволяє дійти таких висновків.

По-перше, існує чимало наукових пояснень феномена гібридної війни, у кожному з яких він наповнюється своїм особливим змістом. Водночас майже всі сучасні наукові теорії показують, що під час її проведення застосовуються гібридні засоби як специфічний інструмент забезпечення успіху військового втручання.

По-друге, проаналізовано набір інструментів, за допомогою яких країна-агресор здійснює одночасний вплив на сфери суспільного

життя нашої країни. Основними складовими гібридних війн є інформаційна, ідеологічна, психологічна, економічна, політична, дипломатична, військова, технологічна, енергетична. Також запропоновано додати й ментальну складову.

По-третє, показано, що під час ментальної війни проти України ворог ставить собі за мету поступово знищити незалежну державу, українську націю й українську цивілізацію в цілому та привласнити її історичну спадщину. Для нашого дослідження це доволі тривожний висновок, тому постає питання, як цьому протистояти.

По-четверте, сформульовано авторське визначення поняття «ментальна війна» як комплексний психологічний вплив з боку країни-агресора на свідомість населення країни, що зазнала нападу з метою зміни його національного світогляду історичної пам'яті, цінностей, національно-історичної ідентичності в інтересах країни-агресора.

По-п'яте, надано рекомендації, як протидіяти ворогові, котрий намагається руйнувати та змінювати на власну користь менталітет українців, а саме:

- збільшити в інформаційному просторі кількість публікацій та відеоматеріалів щодо думок іноземних політиків і фахівців із засудженням російської агресії;

- створити національний інститут вивчення війни, до роботи якого залучити як вітчизняних фахівців у галузі гібридної та ментальної війн, так і провідних науковців західних країн;

- розробити національну доктрину ментального захисту населення в умовах повномасштабної війни проти України.

На завершення нашої науково-теоретичної розвідки хотілося б зазначити, що в межах однієї публікації неможливо розглянути всі аспекти проблематики ментальної війни. Перспективними напрямками подальших досліджень є генерування нових теорій щодо протидії ментальній агресії та засобів збереження менталітету української нації; розробка соціальних технологій деблокуючого характеру щодо менталітету пересічних громадян, які зазнали деструктивних змін своєї свідомості під впливом країни-агресора.

Список бібліографічних посилань: 1. Денисов В. Н. Війна // Велика українська енциклопедія : сайт. 04.04.2022. URL: <https://vue.gov.ua/Війна> (дата звернення: 29.04.2024). 2. Герасимов В. Ценность науки в предвидении // Военно-промышленный курьер : сайт. 26.02.2013. URL: <https://web.archive.org/web/20211220001911/https://vpk-news.ru/articles/14632> (дата звернення: 29.04.2024). 3. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с. 4. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с. 5. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога :

монографія. Харків : ФОРМ Павленко О. Г., 2015. 268 с. **6.** Ткаченко С. О., Дядін А. С. Суспільна безпека в умовах воєнного стану та ментальної війни. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 128–139. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.11>. **7.** Kurban O. V. Theoretical and methodological bases of modern hybrid conflicts. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Social Communications*. 2018. Iss. 13. Pp. 105–113. **8.** Троцько М. Про менталітет українців на основі оповідання Леся Мартовича «Стрибожий дарунок» // Листи до приятелів : сайт. 19.01.2021. URL: <https://lysty.net.ua/mentality/> (дата звернення: 29.04.2024). **9.** Галушко К. Ю. Ментальність, менталітет // Енциклопедія історії України. Т. 6: Ла-Мі / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2009. 790 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Mentalnist> (дата звернення: 29.04.2024). **10.** Денисенко В., Громенко С. «Ментальна війна» як складова гібридної. До чого готується Росія і до чого слід готуватися Україні? // Український інститут майбутнього : сайт 20.05.2022. URL: <https://uifuture.org/publications/mentalna-vijna-yak-skladova-gibrydnoyi-do-chogo-gotuyetsya-rosiya-i-do-chogo-slid-gotuvatysya-ukrayini/> (дата звернення: 29.04.2024).

Надійшла до редколегії 17.05.2024

Прийнята до опублікування 19.06.2024

Bobro N. V. Social and psychological features of the mental component of the modern hybrid war against Ukraine

The concept of “hybrid war” and its structural elements, to which we added a mental component, have been considered. It is shown that in the course of such a war, “hybrid” means are used as a specific tool for ensuring the success of military intervention with the simultaneous involvement of the population in the conflict, which is carried out in the covered military territory, and misleads the international community with the aim of its desired influence on the said conflict.

A set of tools with which the aggressor country exerts simultaneous influence on the social sphere of the country's life is analyzed. The main components of hybrid forces are informational, ideological, psychological, economic, political, diplomatic, military, technological, energy. It is proposed to add one more component to their composition - mental warfare. It is shown that in the course of the mental war against Ukraine, the enemy set itself the goal of growth to destroy the independent state, the Ukrainian nation and the Ukrainian civilization as a whole and to appropriate its historical heritage. For our research, this is a rather alarming conclusion, so it raises the question of how to confront it.

The social and psychological features of waging a psychological war against Ukraine by the russian federation are outlined and analyzed. It is shown that the mental war against our country with the help of hybrid information technologies, which easily influence the consciousness of the population, manipulates it. It is the information activity as a component of the hybrid war that involves a massive psychological impact on the emotional state of a person, the delivery of distorted information to the country's population.

The author's definition of the concept of "mental war" is formulated as a complex psychological influence by the aggressor country on the consciousness of the population of the country that was attacked, using changes in its national outlook, historical memory, values, national-historical identity in the interests of the aggressor country.

Taking into account the peculiarities of the hybrid war and its components, recommendations have been formulated for countering the hybrid aggression of the enemy, which is trying to destroy and change the mentality of Ukrainians for its own use: increase the number of publications and video materials in the information space about the opinions of foreign politicians and experts condemning russian aggression; to create an Institute for the study of war, the work of which will involve both domestic specialists in the field of hybrid warfare and mental warfare, as well as leading scientists of Western countries; to develop the National Doctrine of mental protection of the population in the conditions of a full-scale war against Ukraine.

Key words: hybrid war, mentality, mental war, social and psychological features.

